

УЗГОДЖЕННЯ ЕКОНОМІЧНИХ ІНТЕРЕСІВ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ ТА МІСЦЕВОГО ГІРНИЧОДОБУВНОГО БІЗНЕСУ

*В. А. Шаповал, к. е. н., доцент, НТУ «Дніпровська політехніка»,
vadim_shapoval@ukr.net, orcid.org/0000-0003-3603-9348*

*Ю. І. Литвінов, к. т. н., НТУ «Дніпровська політехніка»,
litvinovyuriy82@gmail.com, orcid.org/0000-0002-1801-6719*

Розглянуті питання узгодження економічних інтересів в системі «група – місцевий гірничодобувний бізнес» як способу запобігання потенційним та конструктивним вирішення наявних конфліктів між зацікавленими сторонами. Проаналізовані негативні екстернальні ефекти діяльності суб'єктів бізнесу та відповідні витрати громади, що розглядаються як конфліктна основа їх взаємовідносин, позначається на поточних результатах діяльності, впливає на оцінку перспектив розвитку. Враховано, що забезпечення конкурентоспроможності місцевих підприємств є сферою перетинання інтересів бізнесу та громади, а обидві сторони відносин, в залежності від обставин, можуть змінювати характер впливу від протидії до сприяння. В контексті єдиної системи цілей територіальної громади та місцевого гірничодобувного бізнесу розглянуті характеристики цих сторін, зокрема: загальна орієнтація управління; суб'єкти прийняття рішень; основні стратегічні цілі та стратегії; індикатори результату змін; чинники та причини конфліктів.

Проаналізовані основні взаємні претензії, що мали місце в практиці взаємодії громади та бізнесу стосовно напрямків використання місцевих природних ресурсів, управління фінансовими ресурсами громади, порядку надання дозволів на здійснення діяльності, розподілу повноважень та відповідальності за наслідки виробничої діяльності, вирішення інших питань. Однією з причин конфліктів визначена неефективна комунікація суб'єктів, що обумовлено високим рівнем суб'єктивізму сторін в питаннях пріоритету власних інтересів, необхідності пошуку компромісних рішень, інтерпретації розподілу владних повноважень та відповідальності за економічний розвиток. Встановлено, що результати проектів економічного розвитку залежать від якості управління процесом формування відносин між суб'єктами громади та місцевим бізнесом на засадах виваженості та відповідальності. Запропоновано методичний підхід до обґрунтування стратегії узгодження інтересів територіальної громади та місцевого гірничодобувного підприємства, що передбачає варіювання таких елементів взаємодії як формат обґрунтування стратегії, критерії її затвердження та передумови успішної реалізації.

Ключові слова: економічні інтереси, територіальні громади, гірничодобувні підприємства, конкурентоспроможність, екстернальні ефекти, комунікації, конфлікти, стратегія узгодження інтересів.

Постановка проблеми. Економічний розвиток територіальних громад як результат діяльності їх суб'єктів відбувається в умовах потенційних та наявних конфліктів. Обмеженість природних, людських, фінансових та інших ресурсів унеможливає досягнення певними суб'єктами власних цілей, призводить до суперечності їх інтересів та протистояння. Серед територіальних громад України, створених відпо-

відно до політики децентралізації влади, можна виділити села та селища, які розглядають природні ресурси території як базовий елемент економічного зростання доходів громади. Зазвичай такі громади позиціонують себе як інвестиційно-привабливі середовища, де бізнес може «комфортно» здійснювати сільськогосподарську, туристичну, гірничодобувну, переробну промислову та інші види

економічної діяльності без надлишкового тиску (втручання) громади у бізнес-процеси та прийняття управлінських рішень.

Із урахуванням наявності на території громад центральної та східної України запасів корисних копалин місцевого та загальнодержавного значення, розробка відповідних родовищ вважається доступною стратегічною альтернативою швидкого отримання громадою надходжень до місцевого бюджету. Гірничодобувний бізнес, у порівнянні із зазначеною сільськогосподарською, туристичною або переробною діяльністю, має певні переваги, оскільки відсутні ризики пов'язані з врожайністю сільськогосподарських культур, нерозвиненістю інфраструктури для надання якісних туристичних послуг, високим рівнем конкуренції на ринках продукції підприємств переробної промисловості тощо. Тобто, гірничодобувні підприємства, у порівнянні з іншими, в меншому обсязі повинні облаштовувати відповідні умови для здійснення власних бізнес-процесів та формування пропозиції конкурентоспроможного продукту. Проте, гірничодобувні підприємства перебувають в обмеженнях, пов'язаних з характеристиками запасів корисних копалин родовища, та для забезпечення прибутковості бізнесу вимушені інвестувати в довгострокові проекти техніко-технологічного оновлення виробництва, успішність та інвестиційна привабливість яких залежить від прогнозованості та стабільності середовища, яке створює громада. Множина інтересів багатьох суб'єктів громади, а не лише представників місцевої влади, різні критерії оцінювання рішень, оперативні та стратегічні орієнтири, призводять до розуміння цими суб'єктами того, що наслідки гірничодобувного бізнесу матимуть як позитивний, так й негативний ефект для громади з урахуванням складного та суперечливого комплексу приватних та спільних економічних інтересів. Таким чином, створюється основа, сприятлива до формування конфліктів інтересів в системі відносин «громада – місцевий гірничодобувний бізнес», які мають бути вирішені зацікавленими сторонами з відповідними конструктивними наслідками. Отже, актуальним є розвиток механізму узгодження економічних інтересів як способу запобігання та ви-

рішення конфліктів суб'єктів громади в питаннях забезпечення їх розвитку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Посилення впливу суспільства на підприємства та акумульовані наслідки господарської діяльності призвели до виникнення та затвердження як провідної концепції «сталого розвитку». Цією концепцією, схваленою ООН та ратифікованою багатьма державами світу, визначається необхідність досягнення паритету економічних, екологічних та соціальних інтересів [1]. Стале економічне зростання в Україні, за визначенням ООН, вимагає наступного: вдосконалення законодавчого забезпечення сталого розвитку підприємств, особливо малих та середніх підприємств; сприяння зайнятості населення шляхом поліпшення інвестиційного клімату, забезпечення рівних умов доступу різних суб'єктів до започаткування підприємницької діяльності, сприяння працевлаштуванню уразливих груп населення; розвитку моделей фінансової підтримки розвитку сільського господарства та бізнесу в сільській місцевості; підвищення уваги до інклюзивності економічного розвитку з урахуванням екологічних вимог. Завдяки сприянню сталому та інклюзивному економічному розвитку підприємств в меншому обсязі порушуватись різних верств населення та інтереси майбутніх поколінь в площині задоволення їх потреб. Отже, відповідно концепції сталого розвитку, національне законодавство посилює тиск на підприємства та змушує їх брати на себе ще й додаткові соціальні зобов'язання.

Економічною основою такого ставлення до взаємодії підприємства та суспільства є теорія екстернальних (зовнішніх) ефектів [2], яка розглядає супутні результати діяльності компанії (забруднення довкілля, обмеження доступу до ресурсу, погіршення якості та підвищення ціни ресурсу). Завдяки цим ефектам інші суб'єкти вимушені витратитись на лікування, сплачувати за очищення води та повітря, змінювати звичні умови життєдіяльності. Це відбиває формування екстернальних витрат суспільства та відповідний вплив на підприємства з метою інтерналізації екстернальних витрат. Тобто, наприклад, додавання видатків на екологічні заходи до складу витрат підприємства. Звіс-

но, що в таких умовах формування конкурентної позиції підприємства може опинитися під загрозою, оскільки матимуть місце додаткові витрати підприємства.

Підприємства гірничодобувної сфери характеризуються певними особливостями, які визначають специфіку управління соціально-економічним розвитком. Ці особливості впливають на значимість соціально-економічного розвитку, які розглядається як здатність зберігати параметри функціонування середовища в різних перспективах. Ключовою ознакою стійкості соціально-економічного розвитку є збереження можливості задоволення інтересів майбутніх поколінь [3]. Не менш важливим у забезпеченні сталого економічного зростання є розуміння причин та наслідків конфліктів в процесі формування територіальних громад. Авторами зазначено, що пріоритетність людського чинника визначена недоліками нормативного забезпечення та адміністрування процесу децентралізації, вадами новоутворених управлінських структур територіальних громад [4, 5].

Авторами робіт [6–8] стверджується, що досягнення позитивних змін та забезпечення сталого розвитку об'єднаних територіальних громад повинно відбуватися з урахуванням сучасних, прогресивних поглядів на економічний розвиток – як симбіозу усього нового, поєднання віртуального та реального світу. Також зазначено, що розвиток місцевого самоврядування в Україні та реформування територіального устрою вимагають використання нових інструментів і методів стратегічного управління діяльністю місцевих громад, погодження пріоритетів їх розвитку, формування нової структури відносин між суб'єктами.

Отже, є нагальна необхідність у заходах щодо узгодження економічних інтересів між територіальною громадою та місцевим гірничодобувним бізнесом, що позитивно позначиться сталому економічному зростанні.

Формулювання мети статті. Метою статті є аналіз причин та наслідків конфлікту економічних інтересів між суб'єктами територіальної громади та місцевим гірничодобувним бізнесом для розвитку методичних підходів до узгодження зазначених

інтересів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Потреби в натуральному або первинно обробленому природному ресурсі свідчать про відсутність або обмеженість штучного матеріалу для задоволення споживчих потреб. Тому перевага надається технологічним рішенням щодо розробки нових, більш складних ділянок родовищ корисних копалин та способам їх первинного переділу (збагачення, агломерування тощо). Це дозволяє започатковувати та розширювати діяльність гірничодобувних підприємств різного масштабу: від малих кар'єрів, які розробляють родовища корисних копалин місцевого значення, до потужних підприємств, які розробляють родовища загальнодержавного значення, займаючи велику площу відведених для діяльності земель.

Сенс бізнесу в сфері розробки кар'єрів традиційно в країнах з ринковою економікою визначається економічними результатами (прибутком, капіталізацією підприємства), які можливо отримати з урахуванням попиту на корисні копалини та статусу підприємства серед конкурентів. При цьому, на ринку корисних копалин конкуруватимуть не лише виробники, які здійснюють повний виробничо-комерційний цикл, але й торговельні компанії, дистриб'ютори інших гірничодобувних компаній, зокрема іноземних. З урахуванням наслідків міжнародного розподілу праці та міжнародного руху товарів, українське гірничодобувне підприємство може зазнати досить високого конкурентного тиску на внутрішньому ринку. Тому, завжди важливо розуміти власні стратегічні конкурентні переваги, які й визначатимуть потенціал формування, утримання та поліпшення конкурентної позиції підприємства на ринку поточної продукції.

Під конкурентною позицією підприємства розуміють, насамперед, його поточну частку ринку, яка кількісно вимірюється співвідношенням обсягу проданої продукції підприємства та загальноринкових обсягів продажів певного часового періоду (місяць, квартал, півріччя, рік). Наявність часового виміру вже достатньо для розуміння того, що конкурентна позиція може змінитися, як в більший, так й менший бік. Тому, конкурентна позиція розглядається як важливий

об'єкт управління з боку менеджменту підприємства та його власників. Розрізнення суб'єктів управління з групи найманих менеджерів та керуючих власників, дозволяє відбити різні погляди на припустимі зміни частки ринку підприємства. Наприклад, якщо частка ринку зменшується на 5–7%, то це може трактуватись менеджментом як припустимий результат в сучасних непередбачуваних умовах, але власник може кардинально змінити своє ставлення до привабливості бізнесу як об'єкту інвестування з пода-

льшим розглядом варіантів продажу/ліквідації бізнесу. Отже, конкурентна позиція потребує постійного моніторингу та актуалізації планів щодо її формування (підтримки). Економічні інтереси територіальної громади та місцевого гірничодобувного бізнесу є елементами складної системи суспільних взаємовідносин суб'єктів названих сторін, які визначають стратегію та тактику захисту власних інтересів. Спільним інтересом територіальної громади є місцевий економічний розвиток (табл. 1), який, за

Таблиця 1

Характеристики територіальної громади та місцевого гірничодобувного підприємства як взаємодіючих суб'єктів єдиної системи відносин та інтересів

Характеристики	Територіальна громада	Гірничодобувне підприємство
Загальна орієнтація управління	Місцевий економічний розвиток	Економічний розвиток підприємства
Суб'єкти прийняття рішень	Населення (громадянська активність), представники органів місцевого самоврядування.	Власники та керівництво підприємств.
Стратегічні цілі (основні)	Збільшення доходів місцевого бюджету, оптимізація їх структури.	Конкурентоспроможність, прибутковість, стратегічна гнучкість, капіталізація підприємства.
Стратегії	Підвищення інвестиційної привабливості територіальної громади для бізнесу.	Інвестування в проекти посилення конкурентної позиції підприємства (оновлення основних засобів).
Індикатор результату змін	Доходи бюджету. Зменшення витрат на відновлення деградованих ресурсів території.	Прибуток, отриманий внаслідок здобуття конкурентних переваг. Окупність інвестицій.
Чинники конфліктів	Низький пріоритет інтересів громади в системі цілей бізнесу (підприємства). Основні прояви: використання бізнесом недосконалості природоохоронного законодавства та системи моніторингу стану довкілля; оптимізація оподаткування бізнесом.	Зміни структури влади, політики відносин з бізнесом, пріоритетних методів впливу на бізнес. Основні прояви: невиконання місцевою владою узгоджених зобов'язань перед бізнесом; адміністративний тиск; формування громадської думки стосовно небезпеки ведення певного виду бізнесу; невиконання (згорання, перегляд) програм підтримки.
Причини конфліктів	Бізнес формує негативні екстернальні ефекти та відповідні витрати громади. Громада високо оцінює втрачену вигоду – альтернативні доходи місцевого бюджету від інших потенційних бізнесів.	В залежності від рівня життя населення та місцевої політичної кон'юнктури громада змінює ставлення до певного бізнесу (підприємства) від позитивного до негативного.

сучасними світовими тенденціями, визначається не лише за розміром сукупних та питомих доходів, але й враховує загальний рівень життя населення, що корелює з показниками соціального та екологічного змісту.

Потенційна конфліктна основа системи цілей суб'єктів громади, на нашу думку, обумовлена недоліками комунікації суб'єктів, різними комплексами критеріїв прийняття ними рішень, високим рівнем суб'єктивності оцінок та пріоритетності власних інтересів.

Спільні економічні інтереси громади та приватні інтереси її мешканців можуть не відповідати інтересам місцевого бізнесу, який також є суб'єктом громади. Наприклад, очікування громади щодо збільшення в оперативному періоді видатків бізнесу на реалізацію соціальних та природоохоронних заходів, як механізм компенсації екстермальних витрат громади, матиме протиріччя з метою бізнесу інвестувати в проекти техніко-технологічного оновлення виробничих потужностей з метою формування стратегічних конкурентних переваг, забезпечення прибутковості та подальшого розвитку бізнесу. Оскільки на території громади можуть бути потенційно реалізовані бізнес-проекти різноманітних видів економічної діяльності, то виникає ситуація перевищеної оцінки втраченої вигоди, що додає нових імпульсів конфліктної природи у відносини між громадою та наявним бізнесом. Також мають місце суб'єктивні оцінки ризиків, пов'язаних з невиконанням іншою стороною домовленостей взятих на себе зобов'язань. Процес взаємодії сторін ускладнюється тим, що одна частина суб'єктів самостійно захищає власні інтереси, а інша частина є представниками інших зацікавлених сторін, наприклад, Голова громади повинен захищати інтереси всіх мешканців громади, а керівництво підприємства - інтереси власників та персоналу підприємства. При цьому названі представники інших зацікавлених сторін можуть мати власну позицію щодо предмету конфлікту. Отже, відносини між зацікавленими сторонами в різних форматах (фізична особа або група, громадська організація, посадова особа, орган влади, власник або керівник підприємства тощо) набуватимуть різного характеру, від сприятливого, до ней-

трального та протидії один одному. Для визначення стратегії взаємодії та захисту інтересів розглянемо прецеденти конфліктів в межах невеликих населених пунктів з присутністю гірничодобувного бізнесу.

Розглянемо соціально-економічні аспекти підприємницької діяльності під час розробки родовищ корисних копалин. Конфлікти, що виникають пов'язані, окрім технологічних, зі збереженням навколишнього середовища при експлуатації родовищ корисних копалин та регіональним соціально-економічним розвитком.

Особливості цим питанням надає реформа децентралізації органів місцевого самоврядування, основною перевагою якої є збільшення влади на місцях з відповідним рівнем врахування думок мешканців цих регіонів.

Так, наприклад, громадське об'єднання «Нова Енергія» зустрілися з Малинівською громадою Харківської області та обговорили можливості розвитку видобувної галузі, а саме видобутку газу. На території громади знаходиться 5 ліцензійних ділянок, що покривають приблизно 2/3 території. Незважаючи на значну кількість ліцензій, видобуток газу у Малинівській територіальній громаді ведеться лише з 4-5 свердловин. Тому за перше півріччя до місцевого бюджету ОТГ надійшло лише 88 тис. грн. рентної плати. Враховуючи це громадськість вирішила зосередити більшу увагу до цього питання та віднести до стратегічних цілей соціально-економічного розвитку регіону розвиток видобувного сектору. Однак, представники ОТГ наголосили одностайно на мінімізації негативного впливу на довкілля. Тому представники Малинівської громади виявили бажання дізнатися більше про процедури підготовки, обговорення та погодження звітів з оцінки впливу на довкілля, які в обов'язковому порядку готуються видобувною компанією перед початком будь-якої діяльності на місцевості [9].

Також у Харківській області, у Чкалівській ОТГ говорили про ренту від видобутку вуглеводнів та перспективи її використання для розвитку громади. Семінар проходив під назвою «Прозорі інструменти управління доходами від видобутку вуглеводнів на місцях». Участь у заході брали як представники

ОТГ, громадські активісти, представники неурядових організацій так і місцеві ЗМІ [10]. Мешканці громади наполягали на своїх умовах розподілу рентної плати, адже за законом [11] громада має отримувати 3% від ренти.

Жваву дискусію визвало питання щодо відкриття нового крупного родовище природного газу. Була продемонстрована учасникам семінару інтерактивна карта ділянок надр, на які надані спецдозволи для видобутку корисних копалин. Відповідно до дискусії учасниками було зрозуміло, що видобувні компанії продовжують розвідувати поклади вуглеводнів і у перспективі тут можуть бути відкриті нові нафто- і газonosні площі.

У зв'язку з подальшим інтенсивним освоєнням родовищ покладів вуглеводів, не менш важливим питанням, яке обговорювалось, було використання коштів ренти на соціально важливі заходи з благоустрою територій ОТГ, підвищення енергоефективності, розвитку інфраструктури та нових напрямків економічної діяльності. Для того, щоб додаткові надходження у вигляді рентних платежів принесли громаді максимальну користь, необхідно залучати пересічних жителів ОТГ до процесу прийняття рішень, визначення пріоритетних завдань та напрямків використання цих коштів [10].

За для ефективного розподілу коштів громади є надзвичайно цікаві проекти. Так наприклад, Віталій Филенко, голова ГО «НОВА Енергія», розповів учасникам семінару про сучасні демократичні практики публічного й ефективного управління фінансовими потоками на місцях, а саме про Бюджет участі, що зацікавило представників Чкаловської селищної ради. Запровадження Бюджет участі, як демократичного механізму, дозволить громадськості долучитися до процесу розподілу бюджетних коштів та запропонувати власні ідеї з розвитку ОТГ [10].

Соціальні наслідки діяльності людини є досить небезпечним для збереження навколишнього середовища як під час видобутку корисних копалин так без них. Так наприклад, на території Скалатської громади є сміттєзвалище, але має воно неурегульований статус (частково територія сміттєзвалища є орендована). Сміття не сортується і

не є безпечне. Немає відповідного обладнання для очищення сміттєзвалища. Вивезення сміття відбувається зі Скалата та двох сіл. Не рідкість, коли сміття викидається на незаконних сміттєзвалищах. Для вирішення питань з проблемним сміттєзвалищами планується налагодити співпрацю з двома сусідніми ОТГ Підволочиською та Гримайлівською [12].

За висновками мешканців Скалівської ОТГ, видобуток граніту не спричиняє суттєвого забруднення навколишнього середовища, проте інтенсивність видобутку, яка зростає останнім часом, впливає на природні ландшафти. А от від використання важкого вантажного транспорту для транспортування каменю на поверхню кар'єру та постійні вибухи, що відбуваються практично кожного дня з використанням небезпечних вибухових речовин, є значний вплив на природне середовище. Через це частина мешканців сіл, розташованих поблизу кар'єрів, вимагає їх закриття. Але є частина мешканців, які м'якше дивляться на проблему, адже вони є працівниками цих гірничодобувних підприємств. Закриття кар'єрів означатиме, що деякі з них втратять роботу [12].

Є й ті, що користуються недоліками законодавчої системи регулювання відносин між громадянами та підприємцями. Наприклад у селі Калинівка, що у Васильківському районі під Києвом, браконьєри незаконно видобувають надра. Підприємці отримали спецдозвіл на видобуток граніту, а наминають пісок. У серпні 2018 року нечесні підприємці внесли у дозвіл пункт про виявлення корисних копалин (піску). Але, на думку громади, це не означає, що вони мають право проводити видобуток піску. Мешканці були обурені такою зухвалою поведінкою [13].

Ще одним прикладом шахрайства від підприємців є ситуація з ТОВ «Гніванський кар'єр». Підприємство рік вже як працює без відповідних дозволів. Шахрайство з документами призвело до того, що держактах, окрім дозволу на видобуток граніту та його переробку, з'явився дозвіл на будівництво багатоповерхового житла. Також відмічаються проблеми з нарахуванням податків до місцевих бюджетів та є питання погіршення соціального становища мешканців. На пере-

додні у мешканців через діяльність кар'єру у криницях зникла вода. Активісти також наголошують, що підприємство забруднює Південний Буг тим, що скидають до нього радіаційні води, рівень у 170 мRh, або 1,7 МЗв, перевищує той, що фіксується біля реактору у ЧАЕС. Не зупиняє громадськість й те, що на Гніванському кар'єрі працюють 400 робітників. Вирішення проблеми майбутнього безробіття вони пояснюють так, що на місці кар'єру можна створити рекреаційну зону і забезпечити всіх роботою. Тобто для мешканців громади вочевидь болючим є питання екологічної та соціальної складової розвитку їх територій [14].

Одним з прикладів вирішення конфліктів між підприємцями та мешканцями об'єднаних територіальних громад є процедура громадських обговорень тих чи інших проектів. Під час обговорень, для Торіхівського кар'єру було розглянуто 2 технічних альтернативи щодо видобування гранітів. Синтез цих альтернатив дозволив виділити наступні заходи:

- на території кар'єру заборонено складування сторонніх відходів;
- використання технічно-справних механізмів та транспорту при розробці родовища;
- систематичний маркшейдерський та гірничий контроль за прийнятною системою розробки родовища;
- додержання параметрів системи гірничих робіт;
- викиди від стаціонарних джерел повинні здійснюватись за наявності дозволу на викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря;
- скиди забруднюючих речовин мають здійснюватись при наявності дозволу на спеціальне водокористування.

Всі заходи направлені виключно на підтримання належного екологічного стану навколишнього природного середовища при користуванні надрами Лівобережної ділянки Новоукраїнського (Горіхівського) родовища.

Розглянемо ще один приклад узгодженої позиції щодо видобутку корисних копалин між мешканцями громад та підприємцями. Розробка Новоселівського родовища гранітів у Арбузинському районі Мико-

лаївської області відкритим способом на площі 9,3 га., на землях При врахуванні позицій мешканців Арбузинського району прийнято рішення щодо видобування безвибуховим способом (буро – клиновим) з застосуванням розширюючих засобів, ручних клинів, бурінням ручними перфораторами та прорізанням щілин дизельним терморізаком. Транспортування гранітних блоків відбуватиметься із застосуванням автомобільного транспорту.

Згода досягнута в умовах бажань підприємців щодо подальшого розвитку гірничодобувної справи та мешканців с. Новоселівка, населення якого складає більш 500 мешканців які у теперішній час знаходиться в складних економічних умовах. Окрім забезпечення місцями роботи місцевого населення, найбільш з важливих соціально – економічних факторів є можливість поповнення місцевого бюджету та поліпшення загальної соціально – економічної ситуації в районі.

Як бачимо є різні випадки співпраці між представниками ОТГ та бізнесом. Нажаль бажання бізнесу отримати максимальні прибутку за короткий час часто відбивається у негативних екстеральних ефектах, як наприклад негативний вплив на довкілля та соціально-культурне життя мешканців від виробничої діяльності гірничодобувних підприємств.

Як відомо суб'єкти господарювання, що здійснюють дослідно-промислову розробку та видобуток корисних копалин загальнодержавного значення, та їхні пов'язані особи є одночасно як землекористувачами, діяльність яких регулюється Земельним кодексом України та земельним законодавством України, так і надрокористувачами, діяльність яких регулюється Кодексом України «Про надра» [15]. Проте у територіальних громад, представлених органами місцевого самоврядування, на базовому рівні адміністративно-територіального устрою, є лише повноваження в сфері землекористування в межах населених пунктів, а у рад на районному рівні адміністративно-територіального устрою та в об'єднаних територіальних громадах є повноваження поза межами населених пунктів [15].

Таким чином, тільки на етапі проекту-

вання територіальна громада може або забронити спорудження об'єкта надкористування в межах населеного пункту, або ж при наявності генерального плану населеного пункту та плану зонування (зонінгу), визначити містобудівні умови та обмеження, які локалізують об'єкт у виробничій зоні. Необхідно відмітити, що формат громадських слухань та громадських обговорень є досить зручним для визначення зовнішніх ефектів, що виникають у господарській діяльності у процесі геологічного вивчення, дослідно-промислової розробки та видобутку вуглеводнів [15].

Отже враховуючи законодавче підґрунтя відносин представників територіальних громад і бізнесу при геологічному вивченні, дослідно-промислової розробки та видобутку вуглеводнів та реальний досвід цієї співпраці необхідно зазначити, що відбуваються різноманітні конфлікти.

Рушійними силами бізнесу в сфері видобування корисних копалин стають інтереси фактичного власника чи власників. При цьому фактичним власником може бути як формальний власник, так і найманий генеральний керуючий або інша особа всередині бізнесу або ззовні (з контактних аудиторій). Їх інтереси мають бути враховані при визначенні бачення бізнесу, називаються стейкхолдерами. Вони не обов'язково відносяться до вищих керівних ланок бізнесу. Стейкхолдером можуть бути, наприклад, контактні аудиторії чи особи, на яких керівник бізнесу намагається справити враження. Стейкхолдером можуть бути узагальнені групи осіб як клієнти чи споживачі.

У зв'язку з цим, постає завдання розвитку методичних підходів до управління бізнесом гірничодобувних підприємств, що базуватиметься на узгодженні всіх інтересів стейкхолдерів об'єкта дослідження (рис. 1).

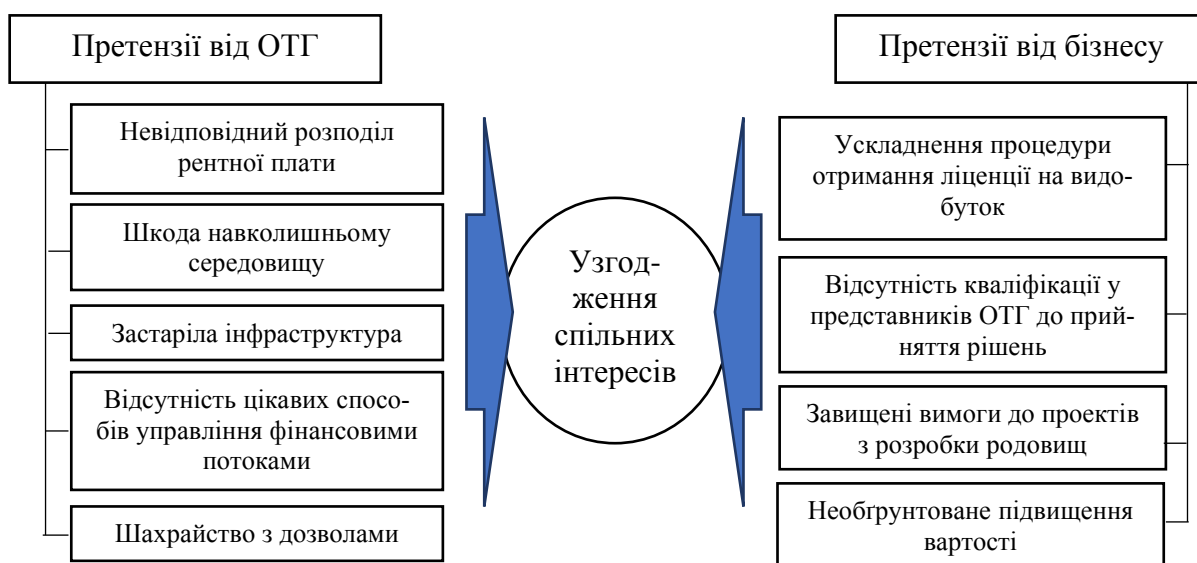

Рис. 1. Формування сфери конфліктів інтересів стейкхолдерів

Розвиток бізнесу у гірничодобувній сфері великою мірою залежать від типу мислення та прийняття рішень управлінця. Формування інтересу споживача – це складний процес, що недостатньо досліджений в психологічній та економічній науці. Формування та погодження інтересів має враховувати існування фізіологічних потреб, сукуп-

ності мотиваторів, процедури уречевлення потреб, різницю між намірами та діями (попитом). Для підвищення ефективності узгодження інтересів між зацікавленими особами необхідно визначитись з основними типами претензій, що виникають під час прийняття рішення щодо розробки родовищ корисних копалин чи вуглеводнів. Основні

типи претензій наведено на рис. 1.

Виходячи з наведеного матеріалу визначено, що найбільшою перешкодою в розвитку відносин між зацікавленими особами є непорозуміння через, зі сторони громад, відсутності досвіду та знань для прийняття відповідальних рішень, а зі сторони бізнесу, надмірне бажання отримати надприбутки.

Варіанти налаштування процесу обґрунтування стратегії узгодження інтересів територіальної громади та місцевого гірничодобувного підприємства, на нашу думку,

мають ґрунтуватись на наступних елементах: «Формат обґрунтування стратегії узгодження інтересів» – склад групи учасників угоди; «Критерій затвердження стратегії узгодження інтересів» – формальний документ із зафіксованими обов'язками сторін в певному часовому періоді; «Умови успішної реалізації стратегії узгодження інтересів» – принципи багатосторонньої взаємодії та відповідальності зацікавлених сторін (табл. 2).

Таблиця 2

Елементи процесу обґрунтування стратегії узгодження інтересів територіальної громади та місцевого гірничодобувного підприємства

Зміст	Територіальна громада	Гірничодобувне підприємство
Формат обґрунтування стратегії узгодження інтересів	1. Індивідуальні зустрічі: голова громади – власник (керівник) підприємства. 2. Групові зустрічі: місцева влада – бізнес; місцева влада – бізнес – громадськість; місцева влада – бізнес – громадськість – представники місцевих суб'єктів відносин та інші зовнішні стейкхолдери.	
Критерій затвердження стратегії узгодження інтересів	Фіксація стратегічних зобов'язань влади щодо характеру та змісту відносин з бізнесом в нормативно-правових актах регуляторної політики на місцевому рівні, а також в планах стратегічного розвитку територіальної громади.	Фіксація зобов'язань щодо розвитку територіальної громади в системі цілей підприємства: стратегічний бізнес-план з обов'язковими природоохоронними та соціальними ефектами; декларація підприємства як відповідального формувача місцевого бюджету.
Умови успішної реалізації стратегії узгодження інтересів	Посилення відповідальності суб'єктів прийняття рішень (репутаційні наслідки, дисциплінарні стягнення, компенсації) Запобігання швидкому та кардинальному перегляду рішень правонаступниками (новий склад місцевої влади, новий власник бізнесу). Взаємодія суб'єктів на засадах: відкритості до спілкування, прозорості інформації, орієнтації на сталий розвиток, професійності, зменшення рівня популізму.	

Залучивши впливових та зацікавлених стейкхолдерів до обговорення конфлікту інтересів, та визначивши зміст наведених елементів процесу взаємодії сторін, буде сформоване сприятливе середовище для пошуку компромісів, узгодження планів та проектів їх розвитку.

Висновки. Зацікавленість гірничодобувного підприємства до взаємодії з місцевою громадою обумовлена його інтересом до зменшення ризиків протидії громади ін-

вестиційним планам щодо розвитку виробництва з метою формування нових конкурентних переваг, забезпечення сталої конкурентної позиції. В основу діалогу підприємство закладає комплекс позитивних для громади соціально-економічних результатів як противагу потенційним негативним екстернальним ефектам, пов'язаним зі збільшенням масштабів виробничої діяльності.

Територіальна громада та місцевий гірничодобувний бізнес як взаємодіючі

суб'єкти єдиної системи відносин та інтересів можуть бути охарактеризовані за наступними ознаками: загальна орієнтація управління суб'єктом, зміст стратегічних цілей та стратегій, індикатором результату стратегічних змін, чинниками та причинами конфлікту. На цій основі визначено, що відносини між цими та іншими зацікавленими сторонами набуватимуть різного характеру, від сприятливого, до нейтрального та протидії один одному.

Проаналізовані прецеденти конфліктів інтересів між територіальною громадою та місцевим гірничодобувним бізнесом. Визначено, що вони полягають, зі сторони мешканців територіальних громад – у відсутності досвіду та відповідних знань при прийнятті відповідальних рішень стосовно їх економічного розвитку, а зі сторони представників гірничодобувного бізнесу – у пріоритетності отримати максимальних прибутків за короткий час часто, на тлі менш значущих, на їх погляд, негативних екстеральних ефектах, таких як вплив на довкілля та соціально-культурне життя мешканців та інше.

Обґрунтування стратегії узгодження інтересів територіальної громади та місцевого гірничодобувного підприємства може реалізовано відповідно до варіантів наступних елементів зазначеного процесу: формат проведення сесій узгодження інтересів; критерії фіксації інтересів партнера у власних планах розвитку; принципи запобігання кон'юнктурному корегуванню позицій партнерами в короткостроковому періоді. Такий підхід дозволить зробити відносини громади та місцевого бізнесу більш виваженими, відповідальними, а суб'єктам відносин – отримати відповідні репутаційні та соціально-економічні зиски.

Напрямок подальших досліджень розглядається комплекс актуальних та перспективних інструментів взаємного впливу суб'єктів відносин, які визначатимуть їх індивідуальну тактику та стратегію захисту власних інтересів.

Література

1. Стале економічне зростання. URL: <http://www.un.org.ua/ua/nasha-robota/stale-ekonomichne-zrostannia>
2. Ліпич Л. Оцінка ефективності вкладення інвестицій в екологічні проекти за синергетичним ефектом / Л. Ліпич, Т. Глубицька // Економічний часопис Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. – 2015. – № 3. – С. 28-34. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/echcenu_2015_3_7.

3. Запасна Л. С. Економічна сутність розвитку підприємства [Електронний ресурс] / Л. С. Запасна. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/Articles/Kultnar/knp96/knp96_33-37.pdf

4. Шаповал В. А., Вагонова О. Г., Ісіков С. М. Людський чинник у процесі стратегічного управління розвитком об'єднаних територіальних громад. // Науково-виробничий журнал «Держава та регіони. Серія: Державне управління». – №3. – 2019. – С 171–176.

5. Шаповал В. А. Стратегія підприємницького використання відновлених земель: міжнародний досвід економічного розвитку місцевих громад / В. А. Шаповал, Т. М. Мормуль // Економічний вісник Національного гірничого університету. – 2018. – № 1. – С. 181–193. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/evngu_2018_1_24.

6. Бойченко Е. Б. Процеси бізнес інкубування як інструментарій розвитку об'єднаних територіальних громад / Е. Б. Бойченко // Вісник Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля. – 2018. – № 4. – С. 42–46. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VSUNU_2018_4_11.

7. Красносова О. М. Розширення повноважень територіальних громад у процесі розвитку місцевого самоврядування в Україні / О. М. Красносова // Проблеми економіки. – 2018. – № 2. – С. 146–151. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pekon_2018_2_20

8. Богачов С. В. Управління розвитком міських агломерацій на державному та місцевому рівнях / С. В. Богачов, М. В. Мельникова // Економіка України. – 2017. – № 9. – С. 81–91. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/EkUk_2017_9_7

9. Які перспективи розвитку видобувної галузі в Малинівській ОТГ [Електронний ресурс] / – Режим доступу: <https://www.prostir.ua/?news=yaki-perspektyvy-rozvytku-vydobuvnoji-haluzi-v-malynivskij-oth>

10. У Чкаловській ОТГ говорили про ренту від видобутку вуглеводнів та перспективи її використання для розвитку громади [Електронний ресурс] / – Режим доступу: <https://www.prostir.ua/?news=uchkalovskij-oth-hovoryly-pro-rentu-vid-vydobutku-vuhlevodniv-ta-perspektyvy-jiji-vykorystannya-dlya-rozvytku-hromady>

11. Про внесення змін до Бюджетного кодексу України щодо зарахування рентної плати за користування надрами для видобування нафти, природного газу та газового конденсату № 1793-VIII // zakon.rada.gov.ua

12. Діагноз умов місцевого розвитку [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://skalatskaotg.dosvit.org.ua/storage/documents/attachments/61f6b51b1d5c1499f03dd0231b1a7ef0.pdf>

13. Переплутали пісок з гранітом? Під Києвом викрили незаконну точку видобутку надр [Електрон-

ний ресурс]. – Режим доступу: <https://stopcor.org/pereplutali-pisok-z-granitom-pid-kiyevom-vikrili-nezakonnu-tochku-vidobutku-nadr/>

14. Битва за кар'єр: гніванські прихильники Саакашвілі через граніт анонсують пікетування вінницької облради [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://naparise.com/posts/bytva-za-karier-hnivanski-prykhylnyky-saakashvili-cherez-hranit-anonsuiut-piketuvannia-vinnytskoi-oblrady>

15. Любич А. В. Механізм створення та підтримки сприятливого життєвого середовища для територіальних громад у процесі користування ділянками надр, що містять корисні копалини загальнодержавного значення (захист інтересів місцевих жителів не лише шляхом міжбюджетного розподілу загальнодержавних податків, але і шляхом прийняття генпланів та зонування населених пунктів). Приклад Полтавської області [Електронний ресурс] / А. В. Любич. – Режим доступу: [http://cd-platform.org/attachments/article/1958/Interesy ter hromad nadra 151017.pdf](http://cd-platform.org/attachments/article/1958/Interesy%20ter%20hromad%20nadra%20151017.pdf)

16. Шаповал В. А. Економіка гірничого підприємства: навч. пос. / В. А. Шаповал, О. В. Горпинич; М-во освіти і науки України, Нац. гірн. ун-т. – Д. : НГУ, 2017. – 204 с.

17. Свириденко А. Благо творим: бухгалтерський і прибутковий учет благодійної допомоги / А. Свириденко // *Налого і бухгалтерський учет*. – Ноябрь, 2017. – № 90. – Режим доступу: <https://i.factor.ua/journals/nibu/2017/november/issue-90/article-31784.html>

References

1. Stale ekonomichne zrostannia. Retrieved from <http://www.un.org.ua/ua/nasha-robota/stale-ekonomichne-zrostannia>

2. Lipysh, L., & Hlubitska, T. (2015). Otsinka efektyvnosti vkladennia investytsiy v ekolohichni proekty za synerhetychnyy efektom. *Ekonomichnyy chasopys Skhidnoievropeyskoho natsionalnoho universytetu imeni Lesi Ukrainky*, (3), 28-34. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/echcenu_2015_3_7.

3. Zapasna, L.S. Ekonomichna sutnist rozvytku pidpriemstva. Retrieved from http://www.nbuv.gov.ua/Articles/Kultnar/knp96/knp96_3_3-37.pdf

4. Shapoval, V.A., Vahonova, O.H., & Isikov, S.M. (2019). Liudskyy chynnyk u protsesi stratehichnoho upravlinnia rozvytkom obiednanykh terytorialnykh hromad. *Naukovo-vyrobnychyy zhurnal «Derzhava ta rehiony. Ser. Derzhavne upravlinnia»*, (3), 171-176.

5. Shapoval, V.A., & Mormul, T.M. (2018). Stratehiia pidpriemnytskoho vykorystannia vidnovlennykh zemel: miznarodnyy dosvid ekonomichnoho rozvytku mistsevykh hromad. *Ekonomichnyy visnyk Natsionalnoho hirnychoho universytetu*. (1), 181-193. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/evngu_2018_1_24.

6. Boychenko, E.B. (2018). Protsey biznes inkubuvannia yak instrumentariy rozvytku obiednanykh terytorialnykh hromad. *Visnyk Skhidnoukrainskoho natsionalnoho universytetu imeni Volodymyra Dalia*, (4),

42-46. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/VSunu_2018_4_11.

7. Krasnonosova, O.M. (2018). Rozshyrennia povnovazhen terytorialnykh hromad u protsesi rozvytku mistsevoho samovriaduvannia v Ukraini. *Problemy ekonomiky*, (2), 146-151. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pekon_2018_2_20

8. Bohachiov, S.V., & Melnykova, M.V. (2017). Upravlinnia rozvytkom miskykh ahlomeratsiy na derzhavnomu ta mistsevomu rivniakh. *Ekonomika Ukrainy*, (9), 81-91. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/EkUk_2017_9_7

9. Yaki perspektyvy rozvytku vudobuvnoi haluzi v Malynivskiy OTH. Retrieved from <https://www.prostir.ua/?news=yaki-perspektyvy-rozvytku-vydobuvnoji-haluzi-v-malynivskij-oth>

10. U Chkalovskiy OTH hovoryly pro rentu vid vydobutku vuhlevodniv ta perspektyvy yiyi vykorystannia dlia rozvytku hromady. Retrieved from <https://www.prostir.ua/?news=u-chkalovskij-oth-hovoryly-pro-rentu-vid-vydobutku-vuhlevodniv-ta-perspektyvy-jiji-vykorystannia-dlya-rozvytku-hromady>

11. Pro vnesennia zmin do Biudzhethnoho kodeksu Ukrainy shchodo zarakhuvannia rentnoi platy za korystuvannia nadramy dlia vydobuvannia nafty, pryrodnoho hazu ta hazovoho kondensatu № 1793-VIII // zakon.rada.gov.ua

12. Diahnoz umov mistsevoho rozvytku. Retrieved from <https://skalatskaotg.dosvit.org.ua/storage/documents/attachments/61f6b51b1d5c1499f03dd0231b1a7ef0.pdf>

13. Pereplutaly pisok z hranitom? Pid Kyievom vykryly nezakonnu tochku vydobutku nadr. Retrieved from <https://stopcor.org/pereplutali-pisok-z-granitom-pid-kiyevom-vikrili-nezakonnu-tochku-vidobutku-nadr/>

14. Bytva za karier: hnivanski prykhylnyky Saakashvili cherez hranit anonsuyut piketuvannia vinnytskoi oblrady. Retrieved from <http://naparise.com/posts/bytva-za-karier-hnivanski-prykhylnyky-saakashvili-cherez-hranit-anonsuiut-piketuvannia-vinnytskoi-oblrady>

15. Liubych, A.V. Mekhanizm stvorennia ta pidtrymky spryiatlyvoho zhyttievoho seredovyscha dlia terytorialnykh hromad u protsesi korystuvannia diliankami nadr, shcho mistiat korysni kopalyny zahalnodержavnogo znachennia (zakhyst interesiv mistsevykh zhyteliv ne lyshe shliakhom mizhbiudzhethnoho rozpodilu zahalnodержavnnykh podatkov, ale i shliakhom pryyniatia henplaniv ta zonuvannia naselenykh punktiv). *Pryklad Poltavskoi oblasti*. Retrieved from [http://cd-platform.org/attachments/article/1958/Interesy ter hromad nadra 151017.pdf](http://cd-platform.org/attachments/article/1958/Interesy%20ter%20hromad%20nadra%20151017.pdf)

16. Shapoval, V.A., & Horpynych O.V. (2017). *Ekonomika hirnychoho pidpriemstva*. Ministerstvo osvity i nauky Ukrainy, Natsionalnyy hirnychyy universytet. Dnipropetrovsk, NHU.

17. Свириденко, А. Благо творим бухгалтерський і прибутковий учет благодійної допомоги. *Налого і бухгалтерський учет*, (90). Retrieved from <https://i.factor.ua/journals/nibu/2017/november/issue-90/article-31784.html>

СОГЛАСОВАНИЕ ЭКОНОМИЧЕСКИХ ИНТЕРЕСОВ ТЕРРИТОРИАЛЬНОЙ ОБЩИНЫ И МЕСТНОГО ГОРНОДОБЫВАЮЩЕГО БИЗНЕСА

В. А. Шаповал, к. э. н., доцент, Ю. И. Литвинов, к. т. н., НТУ «Днепровская политехника»

Рассмотрены вопросы согласования экономических интересов в системе «община - местный горнодобывающий бизнес» как способа предотвращения потенциальных и конструктивного решения существующих конфликтов между заинтересованными сторонами. Проанализированы негативные экстернальные эффекты деятельности субъектов бизнеса и соответствующие расходы общины, что рассматриваются в качестве конфликтной основы их взаимоотношений, сказывается на текущих результатах деятельности, влияет на оценку перспектив развития. Учтено, что обеспечение конкурентоспособности местных предприятий является сферой пересечения интересов бизнеса и общества, а обе стороны отношений, в зависимости от обстоятельств, могут изменять характер влияния от противодействия к содействию. В контексте единой системы целей территориальной общины и местного горнодобывающего бизнеса рассмотрены характеристики этих сторон, в частности: общая ориентация управления; субъекты принятия решений; основные стратегические цели и стратегии; индикаторы результата изменений; факторы и причины конфликтов.

Проанализированы основные взаимные претензии, имеющие место в практике взаимодействия общества и бизнеса в вопросах использования местных природных ресурсов, управления финансовыми ресурсами общины, процедуры предоставления разрешений на осуществление деятельности, распределения полномочий и ответственности за последствия производственной деятельности, решения других вопросов. Одной из причин конфликтов определена неэффективна коммуникация субъектов, что обусловлено высоким уровнем субъективизма сторон в вопросах приоритета собственных интересов, необходимости поиска компромиссных решений, интерпретации распределения властных полномочий и ответственности за экономическое развитие.

Установлено, что результаты проектов экономического развития зависят от качества управления процессом формирования отношений между субъектами общины и местным бизнесом на основе взвешенности и ответственности. Предложен методический подход разработки стратегии согласования интересов территориальной общины и местного горнодобывающего предприятия, предусматривающий варьирование таких элементов взаимодействия как формат обоснования стратегии, критерии ее утверждения и предпосылки успешной реализации.

Ключевые слова: экономические интересы, территориальные общины, горнодобывающие предприятия, конкурентоспособность, экстернальные эффекты, коммуникации, конфликты, стратегия согласования интересов.

COHERENCE OF ECONOMIC INTERESTS OF THE TERRITORIAL COMMUNITY AND LOCAL MINING BUSINESS

*V. A. Shapoval, Ph. D (Econ.), Associate Professor, Dnipro University of Technology,
Yu. I. Litvinov, Ph. D (Tech.), Dnipro University of Technology*

The issues of reconciliation of economic interests in the system «community - local mining business» as a way of preventing potential and constructive settlement of existing conflicts between stakeholders are considered. The analyzed negative external effects of business entities' activity and corresponding community expenses, which are considered as a conflict basis of their relations, affects the current performance, influences the assessment of development prospects. It is taken into account that ensuring the competitiveness of local businesses is an area of intersection of business and community interests, and both sides of the relationship, depending on the circumstances, can change the nature of the impact from counteraction to promotion. In the context of the unified sys-

tem of goals of the territorial community and local mining business, the characteristics of these parties are considered, in particular: general management orientation; decision-makers; the main strategic goals and strategies; change outcome indicators; factors and causes of conflict.

The main mutual claims that have occurred in the practice of community-business interaction regarding the directions of use of local natural resources, management of financial resources of the community, the procedure for granting permits for activities, distribution of powers and responsibility for the consequences of production activities, solving other issues are analyzed. One of the causes of the conflicts is the ineffective communication of the subjects, due to the high level of subjectivity of the parties in matters of priority of their own interests, the need for finding compromise solutions, the interpretation of the distribution of powers and responsibility for economic development. It is established that the results of economic development projects depend on the quality of management of the process of forming relations between the community and local businesses on the basis of prudence and responsibility. A methodical approach to the substantiation of the strategy of reconciling the interests of the territorial community and the local mining enterprise is proposed.

Keywords: economic interests, territorial communities, mining companies, competitiveness, external effects, communications, conflicts, reconciliation strategy.

Надійшла до редакції 20.12.19 р.